

De Drie Guṇa's

EEN BENADERING VAN DE KLASSIEKE BRONNEN

Sattvaṃ laghu prakāśakamiṣṭamupaṣṭhakam calañca rajah |
guru varaṇakameva tamaḥ pradīpavaccārthato vṛtṭiḥ ||13||

Sattva is licht, onthullend, aangenaam; rajas geeft de impuls en is beweeglijk;

Tamas is zwaar en ondoorschijnend;

Zoals bij een olielamp, werken zij samen om aan een vereiste te voldoen.

Sāṃkhya Kārikā -13 – Īśvarakṛṣṇa

Suman

De natuur is de gemanifesteerde Goddelijke Moeder en het universum is haar spel van bewustzijn. Zij zorgt niet alleen voor materiële, buitenwaarts gerichte groei, maar ondersteunt eveneens onze spirituele groei en ontwikkeling, die inwaarts gericht is.

De natuur heeft een kwalitatieve energie die ofwel het bewustzijn kan verruimen of in onwetendheid kan doen verzinken. De natuur werkt door middel van bewuste krachten, geesten, indien je ze zo zou willen noemen, die óf verlichtend of verduisterend, óf heilzaam of schadelijk zijn.

De meerderheid van ons kent deze krachten niet en we weten evenmin hoe we ze moeten inzetten. Doordat we gewend zijn om op een rationeel wetenschappelijke manier op het uiterlijke te letten, hebben we het vermogen verloren om de subtiele, verborgen krachten die in onze omgeving werkzaam zijn, waar te nemen. Om enige werkelijke verandering en evolutie in de spirituele zin mogelijk te maken, moeten we deze krachten leren kennen en er leren mee omgaan, omdat zij zowel in de wereld als in onze geest onder vorm van inspiratie, motivatie, gedachten, emoties, enz. werkzaam zijn.

Yoga gebruikt een speciale terminologie om deze drie oerkrachten die in de natuur werkzaam zijn te omschrijven en geeft ons een methode om er mee te werken.

Volgens Sāṃkhya en Yoga is de natuur samengesteld uit drie primaire factoren, die de voornaamste krachten zijn van de Kosmische Intelligentie, die eveneens onze spirituele groei bepalen. Deze worden in het Sanskriet *guṇa's* genoemd. Mogelijke vertalingen voor *guṇa* zijn: vezel, kwaliteit, hoedanigheid, onderdeel, primair bestanddeel, kenmerk, soort. Het woord *guṇa* is uit twee wortels samengesteld *gu* = veroorzaken, gaan, klinken, verduisteren, en *ṇa* = kennis, d.w.z. 'dat wat kennis (van goed en kwaad) teweegbrengt',

ofwel ‘dat wat ons bindt’. Zij kunnen afhankelijk van de instelling of motivatie ons ofwel binden, ofwel vrijmaken.

Daar er geen exacte vertaling voorhanden is, zullen we verder de term *guṇa* blijven gebruiken.

In het verband waarin we verder *guṇa* behandelen, is de omschrijving ‘kwaliteit, kenmerk en hoedanigheid’ misleidend. De *guṇa*’s zijn niet de kwaliteiten; ze veroorzaken ze en geven de waarnemer (*puruṣa*) de mogelijkheid ze te kennen.

Wat verstaan we nu onder kwaliteit en hoe kennen we de kwaliteiten van de dingen, processen, wezens, enz.? Door de reactie(s) van de voorwerpen of processen op externe invloeden waar te nemen. Dat lijkt misschien geheimtaal, doch verdere illustraties zullen duidelijk maken wat we daarmee bedoelen.

Uit de natuurwetenschap weten we dat eigenschappen (specifieke reacties) zich enkel voordoen na een voorafgaande actie. Door op een voorwerp te drukken (actie) kunnen we weten hoe hard of zacht het is (reactie). Als we de kleur en vorm van een voorwerp willen kennen, moet er eerst licht op vallen. De lichtenergie van de lichtbron valt op het voorwerp, dat is de actie. Het weerkaatste licht, de reactie dus, toont de eigenschappen kleur, vorm, structuur, afmetingen, enz. Als we de eigenschappen willen weergeven, moeten we meten, wat neerkomt op vergelijken met iets anders. De olifant is groter dan de muis bijvoorbeeld. De grootte van iets kunnen we pas weergeven als we het met behulp van een meettoestel (bijvoorbeeld de duim) vergelijken met de eenheid van lengte (de duim!). We moeten met andere woorden eerst iets doen vooraleer we de eigenschappen of kwaliteiten van iets kunnen vaststellen. Het grote dilemma van de wetenschap is trouwens “meten is beïnvloeden”, vandaar de vraag: “Wát meet ik?”

Daarom durf ik te stellen dat *guṇa*’s niet de kwaliteiten zijn, maar dat ze de kwaliteiten veroorzaken en ze kenbaar maken. Dit kan dilettant lijken, maar is, zoals we verder zullen zien, van praktisch belang op de spirituele weg. We moeten m.a.w. onze tijd niet verdoen met pogingen tot het veranderen van “onze kwaliteiten”, maar ons richten naar de *guṇa*’s, de oorzaak van deze kwaliteiten, waardoor “onze kwaliteiten” spontaan zullen veranderen. Hoe we dit kunnen doen is de kern van elk waarachtig spiritueel onderricht.

Guṇa is een subtiele kracht of energie die werkelijk bestaat. Het is dus niet een loutere eigenschap of een kwaliteit of een kenmerk; veel minder is het een abstract metafysisch principe. De *guṇa*’s zijn bestaande ‘materieel-geestelijke’ werkelijkheden die de basis zijn van de ‘niet-spirituele’ realiteit. Zij zijn “materieel” van aard en drie in getal, niet meer of minder. Zij zijn aanwezig in alle worden en zijn, waarvan zij de allereerste oorzaak zijn. Alle verschijnselen in dit universum zijn manifestaties van de *guṇa*’s en staan onder invloed van deze drie primaire, intelligente krachten.

Daar ze de oerkrachten in de prakṛti of oeractiviteit (*pra* = eerste, oorspronkelijke, primaire, oer; *karta* = activiteit, werking) zijn, kunnen we ze eveneens activiteitsfasen noemen. Deze drie activiteitsfasen weerspiegelen zich in alle activiteiten eerst en vooral als de creatieve vorm, die we *sattva* noemen, om leven tot manifestatie te doen komen. Dan hebben we de organiserende of activerende fase, die we *rajas* noemen, om dat wat

we net bedacht hebben te bouwen en onderhouden. Nadien is er de vernietigende fase, die we *tamas* noemen, en die alles tot zijn einde te brengt.

Voorafgaand aan de kosmische scheppingscyclus worden deze in Vedānta als toestanden van het absolute weergegeven. Dan noemt men ze respectievelijk Sat (Zijn), Cit (Bewustzijn) en Ananda (Zaligheid). In de kosmische scheppingscyclussen noemt men ze Brahmā, Viṣṇu en Śiva. Hun reflectie in prakṛti noemen we dan sattva, rajas en tamas.

Deze drie *guṇa*'s zijn verantwoordelijk voor alles wat niet-spiritueel is; hetzij op gebied van de diepste neigingen, of de bezieling die aanwezig is in wat voor object of subject ook. Dit zowel op het fysieke vlak, als bij de psychische aanleg als bij de psychologische activiteiten.

Sattva brengt helderheid, bewustheid.

Rajas brengt activiteit.

Tamas brengt inertie.

Het volgende voorbeeld zal duidelijker maken wat we bedoelen:

Alhoewel we allemaal mensen zijn die in wezen allemaal op dezelfde manier in mekaar steken, kunnen we uit onze reacties op bepaalde omstandigheden grote verschillen waarnemen.

Beeld u even in dat vijftig mensen in een zaal zitten en het brandalarm gaat af. Mensen met een dominante rajas-instelling in de geest zullen onmiddellijk opspringen en beginnen rondrennen op zoek naar een blusapparaat. Dit gebeurt omdat een overmaat rajas tot overdreven vertrouwen in activiteit leidt. Zij die sterk door tamas gedomineerd worden, zullen paniker en vluchten of flauwvallen omdat een overmaat tamas in de geest tot afstomping, verwarring en ongerustheid leidt. De mensen met een sterk sattva zullen het hoofd koel houden en kalm de situatie analyseren vooraleer ze in actie schieten en trachten orde te scheppen in een potentieel chaotische situatie. Dit omdat sattva tot kalm, helder creatief denken leidt, waardoor men gemakkelijk doeltreffende oplossingen vindt.

Dus de druk van externe omstandigheden leidt tot manifestatie van verschillende eigenschappen of kenmerken afhankelijk van de dominante *guṇa* in de geest van de verschillende types. Uit de eigenschappen of kenmerken kunnen we dus de dominante *guṇa* afleiden en omgekeerd.

SATTVA

Er bestaat geen exacte vertaling van dit begrip. Indien er toch een vertaling zou moeten gegeven worden, dan moet deze zodanig zijn dat zij alle verwarring uitsluit. De woorden 'goedheid' of 'essentie', zoals sommige auteurs het woord vertalen, zijn veel te vaag en hebben veel verschillende schakeringen in de westerse filosofie. Het Indiase concept 'sattva' is van een gans andere aard. Aangezien het woord afgeleid is van het deelwoord (dhātu) 'sat', van het werkwoord 'as' = *zijn*, zouden wij het beter weergeven als 'zijnde'.

Deze vertaling zou het voordeel hebben dat ze de lezer minder misleidt. niettemin verkiezen wij het Sanskrietwoord ‘*sattva*’ te gebruiken.

Gezien vanuit het standpunt van ‘zijn’ wordt *sattva* gekenmerkt door helderheid en lichtheid. Psychologisch gezien betekent het ‘transparante helderheid en waarheid’. Zijn psychische aspect is vreugde en vrede, terwijl het ethische aspect als goedheid, deugd en rechtschapen leven kan omschreven worden.

Het is het zuivere en het heldere in alle zijnsvormen van prakṛti; het is de edelste, de fijnste en meest subtiele van de drie guṇa’s.

Praktisch gezien geeft *sattva* ons het verlangen om zowel te weten, te kennen als om te scheppen, te denken en te verbeelden. Het drukt zich uit als nieuwsgierigheid, fascinatie en inspiratie.

Wij kunnen het ons voorstellen als schitterend, kristalhelder, verblindend als zonlicht en vredig als de zilveren maan. Het is het bestanddeel van elke zijnsvorm van prakṛti, in om het even welke van de drie werelden. Vermits *sattva* de zuiverste essentie van de dingen is, en de doorschijnende helderheid bezit die nodig is om waar te nemen en ook om iets waarneembaar te maken, is het de basis van wat we als volmaakt ervaren. In de meeste vormen van de natuur die op deze aarde aanwezig zijn, komt het slechts zwakjes tot uiting, of wordt het tegengewerkt door de twee andere guṇa’s. Het is zoals de twee andere guṇa’s een kwalitatieve werkelijkheid en heeft niets te maken met kwantiteit. In de bovennatuurlijke werelden of hemelen die zich onbeperkt boven en rond onze aarde uitstrekken, wordt het evenmin ergens in zijn zuivere onvermengde toestand aangetroffen, omdat alle hemelen slechts een toestand van beloning zijn. Alleen de opperste Heer *Īśvara* is bekleed met een lichaam van zuiver *sattva*, in zijn verlossende en schijnbaar menselijke neerdaling (*avatāra*) in de wereld van die nog niet-bevrijde geesten.

Naarmate *sattva* sterker werkzaam wordt, neemt het lichaam hogere en hogere vormen aan, neemt het toe in bevalligheid, uitstraling en rechtschapenheid, tot het geworden is zoals zuiver licht, dat geen enkel stofdeeltje in zijn straal meer heeft. Gelijktijdig worden de zintuigen fijngevoeliger en scherper. De geest dringt dieper door, wordt meeromvattend en wordt begiftigd met intuïtief inzicht, tot alwetendheid bereikt wordt. Tegelijkertijd wordt de wilskracht van de mens sterker. De mens wordt bekwaam om wonderbare werken uit te voeren, hij krijgt ogenschijnlijk de volledige macht over de natuur, terwijl het lichaam, waarin zijn geest troont, gewillig en onderdanig wordt aan de Geest. Er komt een ogenblik dat de andere guṇa’s (*rajas* en *tamas*) volledig buiten werking gesteld zijn en onschadelijk worden. Dan schittert *sattva* ongehinderd en met zulke zuiverheid, dat het ophoudt enige weerstand tegen eender wat te bieden (zelfs tegen zijn eigen vredige golven) en schittert dan objectloos in het licht van *puruṣa*.

Dan hebben de guṇa’s hun doel bereikt. Zij gaan in hun ongemanifesteerde vorm over en *puruṣa* schittert in zijn ongenaakbare en onveranderlijke volheid: dat is de allerhoogste gelukzaligheid.

In zekere zin is *sattva* noodzakelijk om bevrijding te bereiken, en het is ook het laatste om zijn eigen manifestatie tot stilstand te brengen. Het is het principe van geconditioneerd bewustzijn, en aangezien bewustzijn altijd nodig is bij om het even

welke weg ter bevrijding, (kennis, devotie of actie), blijft *sattva* altijd vereist en onmisbaar. Ofschoon *sattva* de meest perfecte *guṇa* is, blijft zij nog steeds een onderdeel van *prakṛiti*; zij kan daarom slechts een tijdelijke perfectie teweegbrengen, en zal zich terugtrekken wanneer alle karma uitgeput zal zijn. Wanneer zij haar toppunt van perfectie bereikt heeft, begint het proces van involutie, dat is de aanvang van het vrijkomen van onze vereenzelviging met *prakṛiti*. Na een tijd zal het dan terug oplossen in de niet gemanifesteerde toestand door samen met de twee andere *guṇa*'s, die reeds lang inactief in hun niet gemanifesteerde toestand op de achtergrond aanwezig zijn, te verzinken in de universele oorzakelijke grondslag. Een toestand van volkomen gelijkmoedigheid, gepaard gaand met een objectloos gewaarzijn, voorkomt het maken van nieuw *karma*. Dan worden de *samskāra*'s (neerslag van nog aanwezige indrukken) onvruchtbaar gemaakt, en wordt het rad van wedergeboorte tot stilstand gebracht. Karma dat begint te rijpen kan niet ongedaan gemaakt worden. Zelf voor een yogin die in dit leven bevrijding bereikt heeft, blijft het wiel wentelen totdat de voortdrijvende energie uitgeput is, maar er zal in geen geval zal er nog een nieuwe geboorte plaatsgrijpen.

Sommige auteurs omschrijven *sattva* als het evenwicht tussen *rajas* en *tamas*.

Dit is noch in overeenstemming met wat in de *Sāṃkhya Kārikā*, noch met wat in *Vyāsa Bhāṣya* beschreven wordt (zie verder), noch met het verloop van de natuurlijke processen die we kunnen waarnemen. Dit laatste is bedenkelijk. De natuurlijke processen die we waarnemen zijn namelijk een weerspiegeling van de dieperliggende werking van de *guṇa*'s. Daar moeten we steeds van uitgaan. Alles wat daar niet aan beantwoordt, hoort in vraag gesteld te worden. De hoger vernoemde theorie – meer is het niet – verklaart de rol van de *guṇa*'s bij het scheppingsproces of eender welk ander creatief proces niet.

Bij elk creatief proces komen steeds drie fasen voor:

- a) het idee, ingeving, impuls, voorstelling: *sattva*. (Dit is dus geen evenwicht tussen uitvoeren en afwerken!)
- b) het uitwerken van het programma (blauwdruk), productieproces: *rajas*;
- c) het voltooien en beëindigen, het besluit, het gevolg, de vrucht: *tamas*.

Het volgende voorbeeld zou dat duidelijk moeten maken.

Veronderstel dat iemand beslist om een huis te bouwen. *Sattva* zal hem het vermogen geven om zich voor te stellen dat hij in een nieuw huis leeft en hoe dit nieuwe huis er zal uitzien. Hij zal zijn droom duidelijk maken aan een architect, die zich alle details voor de geest haalt en tekeningen begint te maken volgens dewelke het huis gebouwd zal worden. De *sattvische* eigenschappen van de geest geven het vermogen om het huis tot in de kleinste details uit te tekenen. Op dit moment bestaat het huis nog maar enkel in de geest van de architect.

Nu komt *rajas* in het spel om de plannen van de architect in realiteit om te zetten. De plannen worden aan een bouwondernemer gegeven, die alle activiteiten van het bouwproject coördineert met de onderaannemers en de werklui. Deze mensen gebruiken dan diverse materialen en organiseren ze op zulke wijze dat ze, volgens plan, de vorm van het huis aannemen.

Om het huis af te werken moeten het creatieve denken van *sattva* en de bouwactiviteiten van *rajas* op een bepaald moment tot een einde komen. Dit is de functie van *tamas*. Indien de architect voortdurend met nieuwe creatieve ideeën komt aandraven of als de ondernemer maar blijft bouwen, raakt het huis nooit af. Het oorspronkelijke droomhuis kan enkel realiteit worden als *tamas* het project tot een goed einde brengt.

Anderzijds, bij elke vorm van waarneming zijn er steeds de volgende drie onderdelen:

- a) het onderwerp: *tamas*;
- b) het proces van waarnemen, kennen: *rajas*;
- c) de kennis, het opgedane idee, de indruk: *sattva*.

Een veel voorkomend voorbeeld is dat van een jong kind dat een nieuw speelgoedje krijgt. De nieuwsgierigheid, door *sattva* teweeggebracht, wekt het verlangen op om het speelgoedje te onderzoeken en te ontdekken. De rajasische neiging van zijn geest geven het de impuls om het vast te pakken, er met te spelen, in zijn mond te steken, er mee te smijten en te kloppen. Uiteindelijk zal *tamas* de nieuwsgierigheid van het kind gaan domineren waardoor het alle interesse in het speelgoedje verliest en het vergeet.

Sattva vormt samen met *tamas* de twee tegenpolen waartussen het spanningsveld (*rajas*) aanwezig is.

Dit lijkt sterk op een spiegelbeeld van het oorspronkelijke koppel Puruṣa (subject, passieve bewustzijn) en Prakṛti (object, actieve bewustzijn of oernatuur) en het spanningsveld (Mahat, Kosmische Intelligentie) tussen beide wat tot verdere schepping leidt. Wat consistent is met het gezegde van de Boeddha: “Zo boven, zo beneden.”

TAMAS

Tegenover *sattva* staat de *guṇa* genaamd ‘*tamas*.’ ‘*Tamisrah*’ in het vedisch Sanskriet betekent ‘donkere nacht’. *Tamas* kan daarom vertaald worden als ‘het duistere bestanddeel’.

Tamas is het principe van stabiliteit, duisternis en inertie; het is de basis van alles wat belemmert en materialiseert, van alles wat psychologische afstomping veroorzaakt, van alles wat psychisch neerslachtigheid en ethisch boosheid betekent. *Tamas* mag niet verstaan worden als afwezigheid van licht en volmaaktheid, aangezien het een positief onderdeel is en in zekere zin even noodzakelijk als *sattva*. *Tamas* brengt verstijving, loomheid en apathie teweeg. Sufheid, ongezonde gevoelens, zwakke of slechte wil zijn toe te schrijven aan de werking van deze *guṇa*. Het is zoals stikstof, het element dat doet verstikken, tegenover *sattva*, dat dan zuurstof zou zijn, het leven gevende element.

Tamas is zeker niet altijd nutteloos of schadelijk. Het heeft evenzeer zijn plaats en nut als de twee andere *guṇa*'s. In deze wereld van ‘worden’, waar het ontstaan van nieuwe dingen afhangt van het tenietgaan van andere dingen, zijn inertie en materie even noodzakelijk als activiteit, helderheid en vrede. *Tamas* is absoluut noodzakelijk voor de vergelding van onze daden (karma) die door de natuur blindelings worden uitgewerkt. Ervaring (één van prakṛti's doelstellingen voor het welzijn van puruṣa), is niet mogelijk zonder *tamas*. Slaap is even nodig als de waaktoestand, en duisternis moet afwisselen

met licht. Indien *tamas* er niet was, dan zou de prakṛti-wereld van materie niet kunnen blijven bestaan.

Praktisch gezien geeft *tamas* ons het vermogen om eender wat door *sattva* gecreëerd en door *rajas* geproduceerd werd, tot een einde te brengen, af te maken, te voleinden. Het is het karma, de vrucht van de wet van oorzaak en gevolg.

RAJAS

Tussen *sattva* en *tamas* staat de *guṇa* ‘*rajas*’. Dit woord is afgeleid van de stam ‘*rañj*’ = ‘geverfd worden, gekleurd zijn, gloeien, rood worden’, en vandaar: emotioneel aanvoelen, opgewonden zijn, hartstochtelijk zijn, gehecht zijn aan of verliefd zijn op.

De beste vertaling van *rajas* (in de twee betekenissen van het Sanskriet: ‘kleuren’ en ‘opgewonden zijn’) is ‘het energiebestanddeel’, het element van werk en hartstocht. Wij gebruiken verder het woord ‘*rajas*’.

Volgens Yoga is prakṛti ‘besmeurd’ door zelfzucht die leidt tot koortsachtige activiteit, wispelturigheid en hartstochtelijke gehechtheid aan werelds genot. Het ‘energiebestanddeel’ verradt zijn aanwezigheid op twee manieren: door activiteit en door hartstochtelijkheid. Beide komen uit dezelfde bron voort, beide besmetten het subject met begerigheid, toorn en alle soorten fysische wanorde onder vorm van koortsachtige opwinding en ophitsing ten gerieve van en ten gevolge van deze morele ontaarding. De zichtbare tekenen van de aanwezigheid van *rajas* zijn, aan de ene kant: wellust, gehechtheid aan aardse dingen, koortschtig hunkeren en streven, ondernemingen voor eigen voordeel, voor wereldse ambitie en gierigheid; en aan de andere kant: afkeer voor plicht, angst voor moeilijkheden, antipathie voor onaangename dingen.

Rajas is de motiverende en aandrijvende kracht in de prakṛti wereld; het spoort de andere *guṇa*’s aan tot hun respectieve functies. Waren er louter *sattva* en *tamas*, dan zou de prakṛti-wereld tot stilstand komen. Alleen *rajas* houdt dit voortdurend wervelend bestaan in stand door het een doel en een dynamische impuls te verschaffen.

Praktisch gezien brengt *rajas* actie, initiatief en motivatie, en drukt het zich uit in het vermogen te organiseren en tot uitvoering te brengen.

De hoogste werking van *sattva* die zich manifesteert onder vorm van het intuïtief ervaren van het onderscheid tussen dit *sattva* en het ‘Bewustzijn – Zelf’ kan niet rechtstreeks door *rajas* teweeggebracht worden. Dat is enkel mogelijk door de ‘hogere onthechting’ (door het stoppen van alle mentale activiteiten), zodat bewustzijn van alle objecten verdwijnt.

Rajas en *tamas* komen zeer dikwijls als een paar voor en duiden op een of andere vorm van een ‘besmeurde’ psychische toestand. Bij lage of zelfzuchtige of amorele neigingen en gedrag, met als onderliggende oorzaak de ‘misvatting’ aangaande iemands’ ware Zelf, laat de invloed van de ‘bedekkende’ of verblindende *guṇa*, te weten *tamas*, zich gelden. Elke ‘besmetting’ van prakṛti is dus te wijten aan de samenwerking tussen *tamas* en *rajas*. Anderzijds, wanneer de activiteit in de juiste richting van waarheid en morele goedheid gestuurd wordt, levert *rajas* de drijfkracht voor *sattva*.

Elke soort activiteit in prakṛti leidt tot een bepaald resultaat. De bedoeling van de ervaring van vreugde en van lijden is de geest er toe aan te sporen om zich uiteindelijk van zijn wereldse conditionering te bevrijden.

Uit wat voorafgaat blijkt duidelijk, dat de drie guṇa's van prakṛti niet beperkt blijven tot één domein; zij zijn kosmisch, psychisch, psychologisch en ethisch. Zij zijn de kosmologische drijfveren van de evolutie, de basisbestanddelen van alle dingen, zij treden naar voor als de drie voornaamste gemoedsstemmingen, en kennen een ethische waarde toe aan het menselijke gedrag.

Voor de liefhebbers en fanaten volgt nu de klassieke bron waar ik mij grotendeels op gebaseerd heb. Het is een Nederlandse vertaling van de toelichting die de commentator Hariharānanda geeft op de klassieke commentaar van Vyāsa op sūtra 18, Pāda II, van de *Yogasūtra's* van Patañjali.

VYĀSA BHĀṢYA II, 18

De werking van de guṇa's

Vyāsa beschrijft de werking van drie guṇa's op de volgende bondige en meesterlijke manier:

“De aard van sattva is helderheid of bewustheid, die van rajas is verandering en die van tamas is inertie. Deze drie guṇa's zijn verschillend, maar toch verwant, verenigend en scheidend. En zij werken samen om vormen te manifesteren. Alhoewel zij organisch verwant zijn, zijn hun eigenschappen niet mengbaar. Maar wanneer een van hen een met zijn aard overeenstemmend effect teweegbrengt, zullen de twee andere, alhoewel ze niet gelijkaardig zijn, als medeoorzaken werkzaam zijn, en staan ze steeds klaar, indien ze dominant aanwezig zijn, om op hun beurt resultaten voort te brengen die met hun aard overeenstemmen. Wanneer (een of beide van de andere twee) onderdrukt is, kan haar/hun bestaan afgeleid worden uit de ondergeschikte rol die ze vervullen en door hun vermogens die ze aan de overheersende ten dienste stellen. Om aan het doel van Puruṣa te voldoen werken zij, vanwege hun nabijheid, hierop als magneten. Bij afwezigheid van een geschikte impuls (de uitlokkende verdienste of fout) volgen zij de overheersende ”V.B. II/18

WOORDVERTALING

- a) *Prakāśa-śīlaṃ sattvam, kriyā śīlaṃ rajaḥ, sthiti-śīlaṃ tamaḥ.*

De aard (śīla) van *sattva* is helderheid(prakāśa), van *rajas* is activiteit(kriyā) , van *tamas* is inertie (sthitih).

De drie guṇa's manifesteren zich door hun waarneembare resultaten. Zonder bemiddeling van *sattva*, het zijnde, kan er kan geen manifestatie *zijn*. We kunnen evenmin eender wat kennen of begrijpen voordat het er *is*. Het transparante aspect van alle wezens, dat wat niet zichtbaar of tastbaar is, is aan dit *sattva* toe te schrijven. De doorzichtigheid en echtheid van 'zijn', zijn ook synoniemen van licht, vrede en vreugde.

Lijden, duisternis en onrust zijn stoorzaken van dat volmaakte 'zijn'. *Sattva* vertegenwoordigt deze transparante vreugde en licht verschaffende dimensies van 'zijn'. Maar op haar beurt kan deze manifestatie, die een actief proces is, niet ontstaan, noch kunnen deze vrede en vreugde, die zich geleidelijk moeten ontwikkelen, bestaan zonder de hulp van *rajas*, dat verantwoordelijk is voor activiteit, streven en vurige inspanning. Elk waarnemen van manifestatie bevat een beperking, omdat de dingen zich steeds manifesteren als tegengesteld aan, of met uitsluiting van, andere dingen. Elk waarnemen of handelen wordt ook beïnvloed door beperking, weerstand en verduistering, te wijten aan het *guṇa* element van lusteloosheid, te weten *tamas*.

Op dezelfde wijze verschijnen vreugde of pijn, goed of slecht gedrag, passie of haat, enz., als een combinatie van of een samenwerken van de drie *guṇa*'s. Geen van de drie kan alleen bestaan, alle drie moeten samenwerken om een bepaald resultaat of toestand te weeg te brengen. Deze drie *guṇa*'s geven aanleiding tot dergelijke verschillende fysische, psychologische, psychische, esthetische en ethische realiteiten. Indien wij ze herleiden tot hun basisoorzaak, dan lijkt het ons dat deze drie *guṇa*'s respectievelijk instaan voor 'perfectie' (*sattva*), en voor 'beperking' (*tamas*) die samen een synthese met twee polen vormen, daaromheen speelt het element van spanning en drukking (*rajas*).

b) *Ete guṇāḥ parasparo- 'parakta-pravibhāgāḥ.*

Deze (ete) *guṇa*'s zijn verschillend (*paras gāḥ*), maar beïnvloeden elkaar.

Deze drie *guṇa*'s zijn werkelijk verschillend van elkaar. Hun individuele uitwerking, d.w.z. de intensiteit van hun manifestatie, de psychische en ethische tint die zij aannemen, zijn alle het resultaat van het samenspel van alle drie. In hun gebonden toestand zijn alle wezens in een toestand van kalmte, neerslachtigheid of hartstocht; zij ervaren vreugde of pijn. De verscheidenheid van deze toestanden is te wijten aan één van deze drie *guṇa*'s die in dominerende positie verkeert. Maar al deze toestanden, in zoverre het bewuste ervaringen zijn, hebben de doorzichtigheid van *sattva* nodig. Vreugde of pijn of vurigheid of neerslachtigheid kunnen tevens samengaan met deugd of ondeugd. Een gegeven toestand kan pijnlijk zijn op het fysische niveau, en kan toch vreugde betekenen op het moreel niveau. Pijn kan verdragen worden met kalme overgave of met bittere weerstand of zware wanhoop. Dit continue samenspel van verschillende ervaringsfactoren is het gevolg van zowel de gelijktijdige aanwezigheid als de onderlinge afhankelijkheid van de drie *guṇa*'s. De verschillende combinaties, overlappingsen en spanningen in de voortdurend wisselende levenservaringen zijn te wijten aan de drie *guṇa*'s, die samenvloeien in de bonte en voortdurend veranderende patronen die zich op het ervaringsniveau voordoen.

c) *Samyoga-vibhāga-dharmāṇaḥ.*

Hun externe aspecten (*dharmā*) zijn verenigd (*sam naḥ*) of gescheiden (*vibhāga*).

Naargelang de uiteindelijke bedoeling van het Zelf het vereist, stellen de drie *guṇa*'s bepaalde kenmerken en transformaties in het prakritische organisme in werking, die in harmonie zijn met en de vergelding zijn van de morele erfenis uit het verleden. Deze veranderingen grijpen op verschillende niveaus plaats, zoals bijvoorbeeld fysisch

bestaan, psychische ingesteldheid en morele neigingen. Wanneer de betoverende charme van het kosmisch bestaan het Zelf gevangen houdt, ontwikkelen de drie guṇa's meer aardse neigingen in het subject. Als bij de objecten de omstandigheden en ervaringen door dezelfde guṇa's toenemen, is dit vanwege deze uiteindelijke bedoeling van het Zelf. Wanneer er integendeel vooruitgang geboekt is in de richting van het levensdoel, m.a.w. wanneer na herhaalde misleidingen en ontgoochelingen de mens zichzelf losmaakt uit de verstrengeling van de kosmische conditionering, verzwakt de greep van diezelfde drie guṇa's en brengen ze meer rustgevende toestanden teweeg in zowel het subject als de in de objecten.

Elk van de drie guṇa's heeft zijn eigen specifieke kenmerken en is verantwoordelijk voor een bepaald specifiek aspect of modaliteit in het eindresultaat. Wij zouden kunnen zeggen dat de drie guṇa's samen de éne oorzaak van het eindresultaat zijn, terwijl zij tegelijk deoorzaken zijn wat betreft de specifieke details van het gezamenlijke eindresultaat.

d) *Itare- 'taro- 'pāśrayeṇo 'pārjita-mūrtayah.*

Zij brengen gemanifesteerde vormen (mūrti) teweeg door mekaar te ondersteunen (itare rtayah).

Uitwendige configuraties onder de vorm van afmeting, volume, vorm, dichtheid en fysieke trekken, zijn te wijten aan de drie guṇa's die mekaar in afwisselende verhoudingen ondersteunen. Aldus zijn bijvoorbeeld de lichamelijke vorm van een mens, hond of olifant toe te schrijven aan de drie guṇa's die zich aanpassen aan de som van de verzamelde saṃskāra's (verzameling van indrukken en reactiepatronen in het onderbewuste), die ze eveneens bepaalde dominante of ondergeschikte karaktertrekken verlenen. Bij elk levend wezen, hetzij mens, hond of olifant, is er de prakṛti-functie *bewustzijn*, die nodig is om te ervaren, er vanwege *sattva*. Maar elk van deze soorten moet een specifiek kenmerk hebben, eigen aan mens hond of olifant, dat toe te schrijven is aan één van de dominant werkzame guṇa's. Binnen elke specifieke levensvorm zijn er nog verschillende soorten van ervaringen, plezierige of pijnlijke, ethisch goede of slechte, vredige of onstuimige. Voor elk van deze toestanden moet er één dominante guṇa dominant en de twee andere als ondersteunende factoren werkzaam zijn. Aldus is de mate van bewustzijn toe te schrijven aan *sattva* in zoverre helderheid aanwezig is in het intellect, aan *rajas* voor zover een bepaalde inspanning vereist is om te kennen, aan *tamas* in de mate waarin de duidelijkheid van een onderwerp door andere onderwerpen vertroebeld wordt. Gelijkaardig is bij koortsachtige activiteit, die toe te schrijven aan het overheersende *rajas*, *sattva* eveneens vereist voor het bewustzijn dat er bij betrokken is, en *tamas* voor de versluiering van meer verheffende en spirituele waarden. Verder nog zijn er voor neerslachtigheid en het vervallen tot domme dwaasheid, die zijn toe te schrijven aan een opwelling van *tamas*, ondersteunende factoren nodig zoals *sattva* om ze in het bewustzijn te doen oplichten en *rajas* voor het spanningsveld dat hen ondersteunt. Dus ondersteunen de drie guṇa's elkaar voortdurend. Enkel wanneer alleen de onverstoorde en voortdurende uitstraling van *sattva* het spirituele Zelf, zonder enige belemmering of afleiding vanwege *rajas* of *tamas*, weerspiegelt, is enkel *sattva* werkzaam voor de bedoeling van het Zelf. Dit is de bevrijdende ervaring waarbij de conditionering van het Zelf voor goed ophoudt.

e) *Parasparā-‘ñgā-‘ñgitve ‘py asambhinna-śakti-pravibhāgāḥ.*

Alhoewel ze als hoofd of ondergeschikte (kracht) bestaan blijven ze verschillend (parasparato api), zonder hun afzonderlijke (asam bhāgāḥ) kracht (śakti) te verliezen.

De drie *guṇa*'s zijn krachten om in samenwerking met elkaar eender welk kosmisch effect of ervaring op om het even welk vlak teweeg te brengen zoals het fysische, psychische, ethische en esthetische. Op het moment van de universele kosmische absorptie vertonen zij hun respectievelijke werking niet, maar hun vermogen om effecten, met de daaruit voortvloeiende gevolgen, voort te brengen, blijft latent aanwezig in het basisprincipe van *prakṛti*. Wanneer zij zich in hun kosmische ontwikkelingsfase bevinden, neemt hun onderlinge verbondenheid de vorm aan van één onverbreekbaar potentieel geheel, waarin één deelfunctie wederzijds de andere deelfuncties overheerst, die dan een ondergeschikte rol vervullen. Zelfs indien één een dominante rol in een deel van het kosmische bestaan speelt, kan hij op andere domeinen ondergeschikt blijven. Wat overheersend is op het fysische kan ondergeschikt zijn op het psychische of het ethische vlak. Deze hoofd- en ondergeschikte rollen wisselen voortdurend af, zoals de schuimtoppen op de baren van de golvende zee. Alhoewel hun hoofd en ondergeschikte functies veranderen, is er op geen enkel domein van het kosmisch bestaan enige vermenging van hun karakteristieke krachten.

f) *Tulya-jātīyā-‘tulya-jātīya-śakti-bhedā-‘nupātināḥ.*

Met structuren (*anupātin*) overeenkomstig de kracht (*śakti*) die gelijksoortige (*tulya*) en ongelijksoortige (*atulya*) wezens (*jāta*) doordringt (*bhedā*).

De drie *guṇa*'s stellen de ganze kosmos samen. Daarom zijn zij aanwezig niet alleen in wezens (*jata*) van de dezelfde soort (*tulya*) zijn, maar ook in wezens die volledig verschillend zijn (*atulya*). In elk geval passen hun specifieke eigenschappen zich aan, en harmoniseren met het soort van totaaleffect dat zij samen tot stand brengen. De ene *guṇa* kan de andere rechtstreeks of onrechtstreeks bijstaan, maar elk van hen moet altijd merkbaar aanwezig zijn. In het ononderbroken transformatieproces waaraan de materiële substantie onderhevig is, tonen dezelfde *guṇa*'s afwisselend hun onbegrensd aanpassingsvermogen. Zij transformeren chemische elementen naar planten, planten naar dieren, dieren naar mensen. Binnen elk rijk brengen zij zich in overeenstemming met de talloze rassen, binnen de rassen met eigenheid van de individuen, bij elk individu dienen zij voor de eindeloze verscheidenheid aan ervaringen. Alle effecten zijn op ieder bestaansniveau onderhevig aan de specifieke invloed van de werkzame *guṇa*'s.

g) *Pradhāna-velāyām upadarśita-sannidhānāḥ.*

Hun aanwezigheid is waarneembaar wanneer ze overheersend (*pradhāna...naḥ*) werkzaam zijn.

Elk van de *guṇa*'s overheerst eens op de een of andere moment, onder een of andere omstandigheid en op het een of ander vlak. Geen van hen kan in alle opzichten of onder alle omstandigheden steeds in een ongemanifesteerde toestand blijven. Aangezien er niets voortgebracht kan worden dat niet reeds bestond, moeten wij daaruit besluiten dat zelfs wanneer zij zich niet manifesteren, de *guṇa*'s op een verborgen wijze aanwezig moeten zijn.

h) *Guṇatve 'pi ca vyāpāramātreṇa pradhānā- 'ntarṇītā- 'numitā- 'stītāḥ.*

Zelfs als ze ondergeschikt zijn (guṇatve treṇa), kan hun door de overheersende ingesloten (pradhānāntarṇītena) aanwezigheid toch afgeleid worden uit hun functionele activiteit (vyāpāra).

Op het materiële vlak kunnen zich aanzienlijke veranderingen voordoen. Water en aarde worden een plant. Wanneer een dier de plant eet, wordt het dierlijke materie en wanneer een mens het dier eet, wordt het menselijke materie. Psychisch gezien zijn er ook vele veranderingen, zoals de overgang van een serene geest naar een hartstochtelijke gemoedstoestand of naar een neerslachtige stemming. Verschillende objecten kunnen verschillende gemoedstoestanden opwekken, waarvan er telkens één op een bepaald ogenblik overheersend aanwezig is, terwijl de andere duidelijk tot een halfbewuste of onderbewuste toestand verdrongen zijn. Al deze feiten tonen aan dat de drie guṇa's, alhoewel zij soms afwezig lijken, feitelijk altijd aanwezig zijn. Dit kan afgeleid worden uit de overheersende of ondergeschikte rol die zij uiteindelijk op de een of andere manier spelen.

Een absoluut zuivere ervaring van sattva, rajas of tamas, is pas mogelijk na de ervaring van het 'bevrijdende inzicht'. Alle mentale toestanden die hoofdzakelijk tot één van deze drie behoren, vertonen daarnaast een min of meer subtiele invloed van de twee andere.

i) *Puruṣa- 'rtha-kartavyatayā prayukta smarthyāḥ.*

Met hun vermogens (marthyāḥ) aangewend (prayukta) om aan het doel (artha) van puruṣa te beantwoorden.

Het natuurlijke streefdoel van de guṇa's om de bevrijding van het Zelf te verwezenlijken, houdt prakṛti onder constante druk. Ten dien einde en overeenkomstig het geheel van saṃskāra's van de mens bundelen de drie guṇa's hun krachten. De gehechtheid aan wereldse genoegens en waarden kan niet vernietigd worden, tenzij door herhaalde en pijnlijke ontgoochelingen. De ondervinding moet eerst hun nutteloosheid aangetoond hebben, wereldse goederen moeten ervaren zijn als een hinderpaal op de weg naar Zelfrealisatie. Om dit te beseffen is een helder onderscheidingsvermogen (viveka) nodig. Door heldhaftige inspanningen en vastberadenheid kan men de banden van het kosmisch bestaan verbreken, en het Absolute Bestaan dat 'Afzondering' genoemd wordt, bereiken.

Prakṛti is de som van de guṇa's. Hun oneindige kneedbaarheid maakt het voor prakṛti mogelijk zulke vormen aan te nemen en uit zijn ontelbare mogelijkheden zulke welbepaalde ervaringen naar boven te halen, dat ze de inherente vergelding zijn voor begane daden en tezelfdertijd het proces van zuivering en onthechting mogelijk maken.

j) *Sannidhimātro- 'pakāriṇo 'yaskānta-maṇi-kalpāḥ.*

Louter door hun nabijheid (adhimātra) werken zij (upakāra) als magneten (ayas pāḥ) hierop (puruṣa).

De guṇa's zijn als magneten die vanwege hun nabijheid ijzervijlsel aantrekken, alhoewel ze zich niet met het ijzervijlsel vermengen. Op dezelfde wijze oefenen de guṇa's hun invloed uit, alhoewel zij niet in puruṣa opgaan. Deze nabijheid is niet in de ruimte, maar het aanwezig *zijn* in hetzelfde kennen: 'Ik ben bewust'. In dit kennen zijn zowel

bewustzijn als de onbezielde instrumenten van waarneming besloten: dát is de nabijheid van de guṇa's en puruṣa.

De subjectieve organismen of functies hebben een relatie van nabijheid met puruṣa, dat zijn bewustzijnslicht op hen uitstraalt. Omdat de objectieve waarneembare dingen en ook de actieve kennisfuncties uitsluitend zijn wat ze zijn omwille van puruṣa, kunnen wij zeggen dat puruṣa de eigenaar en de meester is van de waarnemingsfuncties, en door hun bemiddeling, ook van de uiterlijke objecten. Op deze wijze verlenen de drie guṇa's hulp aan puruṣa: door het eenvoudig feit van intentioneel dicht bij puruṣa te zijn via de bemiddeling van de bewustzijnsfunctie.

k) *Pratyayam antareṇai 'katamasya vṛttim anuvarttamānāḥ.*

Zonder enige uiterlijke stimulans (pratyayam) volgen zij één (eka) golving (vṛtti) van eender welke van hen.

Wanneer één van deze drie guṇa's om de een of andere reden zichzelf uitwerkt of verandert, werken de twee andere guṇa's daar noodzakelijkerwijze op hun eigen manier aan mee. Wij weten dat er geen stilstand is bij deze veranderingen of golvingen. Deze werking van de guṇa's heeft geen externe aandrijvingkracht nodig, geen uitlokkende oorzaak. Andere veroorzakende factoren, zoals verdiensten en fouten, externe conditionerende factoren, of de leiding van de Heer (Īśvara), kunnen de werking van de guṇa's bijstaan. Maar de enige uitlokkende factor van deze golvingen is de essentieel dynamische prakṛti.

Bibliografie

Patañjala Yoga, from Related Ego to Absolute Self, Gaspar M. Koelman, S. J.

The Yoga System of Patañjali, J. H. Woods, Motilal Banarsidass

Yoga Philosophy of Patañjali, Swami Hariharananda Aranya, State University of New York Press, 1983

Yogasutrabhasyavivarana of Sankara, T. S. Rukmani Munshiram, Manoharlal Publishers

Yoga Sutras of Patanjali, Part II, Swami Veda Bharati, Motilal Banarsidass

